

LEJRESKATTEN

Af Tom Christensen

Lejre – heltesagn, den første danske kongeslægt og Skjoldungernes kongsgård. Både Saxo og Grundtvig huskede danskerne på deres ældste historie, og alligevel blev Lejre næsten glemt. Det gælder også

Lejreskatten, der, siden den blev fundet for 160 år siden, har levet et forholdsvis anonymt liv blandt vikingetidens mere berømte fund, skønt både genstandene og fundhistorien er ganske spændende.

Fig. 1. Lejreskatten afviger fra flertallet af de danske vikingetidsskatte ved fundets meget forskellige genstandsformer. Almindeligvis består datidens sølvskatte af ituhuggede sølvsmykker og mønter. I kun en lille gruppe skattefund indgår sølvskåle. Foto: John Lee, Nationalmuseet.

Fig. 2. Det lille fine sølvbæger bærer under randen en forgyldt frise med fire kvindefigurer. Der kan meget vel være tale om fremstillinger af frugtbarhedsgudinden Freja. Foto: John Lee, Nationalmuseet.

Fundet blev gjort i 1850. Selve findestedet kendes ikke nøjagtigt, men efter oplysningerne må det være på en af skråningerne af de høje bakker vest for Gl. Lejre landsby. En aftægtsmand stødte på oldsagerne, da han en novemberdag sammen med sin søn ryddede området for træstubbe for gårdmand Niels Pedersen i landsbyen. Pludselig råbte sønnen „Sikken én her er“ og tog en sølvskål op af jorden. Senere samme dag dukkede en rund flad sølvplade og et vægtlod af messing op. Næste dag fandt de et sølvbæger, hvori der lå en del fragmenter, som senere viste sig at stamme fra to sølvskåle. De tog fundene med hjem, hvor finderens kone vaskede oldsagerne rene. Da finderens var i tvivl om metallets lødighed, blev den store skål klippet i stykker med en saks, og konen drog til Roskilde for at få vurderet og solgt genstandene hos guldsmed Fordsmann. Guldsmeden tilkaldte dog i stedet politiet, og finderens og hans hustru blev arresteret. Ved ransagning af deres bolig dukkede det hele sølvbæger frem fra en skuffe. Aftægtsmanden for-

Fig. 3. Perlekæde og vægtlod fra Lejreskatten. Vægtlodet vejer ca. 200 gram. Det består af en jernkerne, som er overtrukket med en kobberlegering. På fladen bærer det en efterligning af arabisk skrift. Foto: John Lee, Nationalmuseet.

klarede, at han havde tænkt sig at beholde det til at drikke snaps af.

Nationalmuseet blev underrettet, hvilket ifølge politiprotokollen gav anledning til at „... Inspectøren ved de antiquariske Mindesmærker Worsaae i dag havet indfundet sig paa Dommerens Bolig og taget de fundne Sager i Øiesyn, hvorefter han erklærede, at samtlige fundne Sager hidrører fra Slutningen af de hedenske Aar og at de rimeligvis have udgiort Dele af en Metalarbejders Forraad....Paa Inspecteur Worsaaes Yttring om at han ønskede at medtage Fundet i det oldnordiske Museum blev dette saa overleveret.“ Ægteparret blev idømt korte fængselsstraffe og til at betale sagens omkostninger på 5 rigsdaler.

Men loven om Danefæ fungerede også i 1800-tallet. Med den i hånden blev finderens tilkendt en Danefædusør på 34 rigsdaler og 64 skilling, en betydelig sum i 1850. Sagen var dog hermed ikke afsluttet. Gårdmand Niels Pedersen klagede og skrev til Nationalmuseet, da han mente sig be-

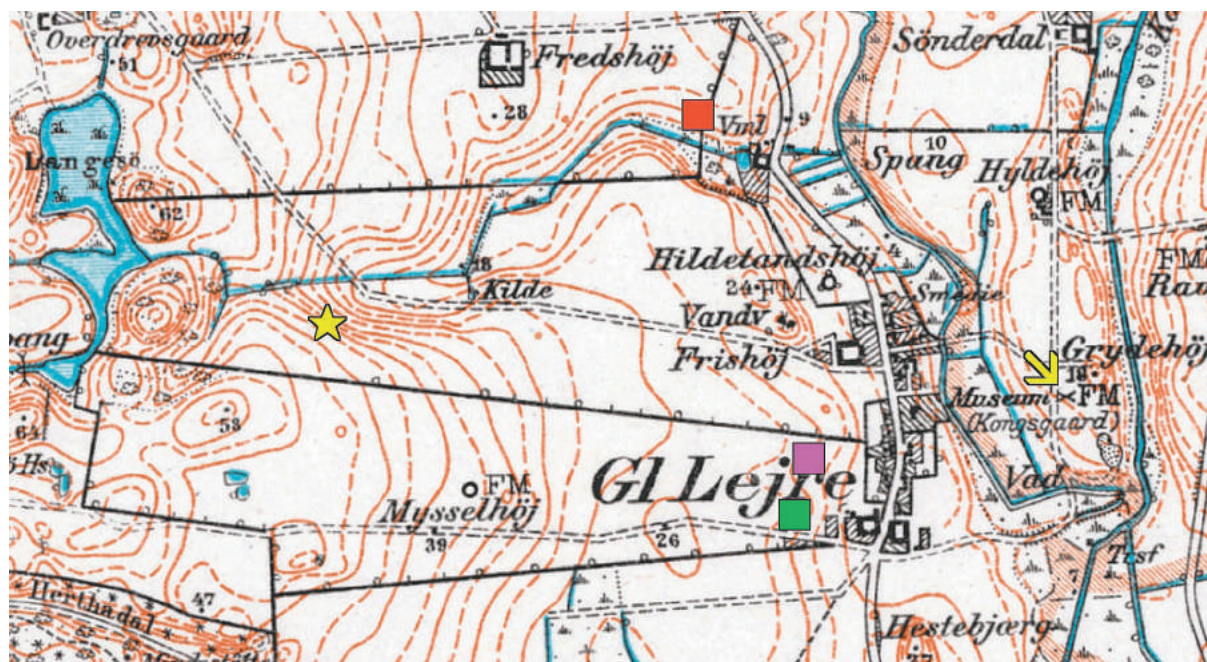

Fig. 4. Lejreskattens omtrentlige fundsted er angivet med en stjerne. De andre signaturer viser beliggenheden af hallen ved Fredshøj (rod firkant), Lejrehallen (grøn firkant), haller fundet i 2009 (lilla firkant) og Grydehøj (pil).

rettiget til en del af belønningen. Museets direktør, C.J. Thomsen, svarede, at man fulgte det princip, at det var finderens og ikke jordens ejer eller bruger, der modtog dusør.

Året efter kunne man på findestedet, ud over dele til de allerede fundne sølvkar, opsamle 44 perler, hovedsagelig af glas, samt en hvæssesten.

Flere af genstandene er udsædvanlige. Det gælder således den største af skålene, et hængekar, som af finderens var blevet klippet i stykker. Det kun delvist bevarede kar stammer fra det anglo/irske område og kan dateres til 700-tallet. Det har oprindeligt været forsynet med beslag til ophængning, og en forgyldt medaljon med guldfiligran har udgjort bunden. Kar af denne type har været benyttet i liturgien i en kirke eller et kloster.

Det lille massive bæger (fundets eneste hele sølvkar) er et nordisk arbejde. Det har forgyldt randparti og er dekoreret med fire bevingede kvindefigurer i indlagt niello – et yderst fornemt eksempel på hjemligt kunsthåndværk fra vikingeti-

den. Hertil kommer dele af et bæger med forgyldt randornament i Mammenstil samt en mere enkelt udført skål. Den særegne og unikke sølvplade kan have fungeret som fad eller som låg til et af karrene.

Perlerne er en sjælden sammensætning af såvel mangefarvede og ensfarvede glasperler som perler af bjergart. Blandt disse lå endvidere en enkelt ravperle. Også hvæssestenen er usædvanlig og stammer formentlig fra Mellemsverige. Genstandene må være lagt i jorden i slutningen af det 10. århundrede.

For et skattefund er der tale om en ejendommelig sammensætning af genstande, og fundomstændighederne taget i betragtning kan det ikke udelukkes, at der er tale om et gravfund. Men hverken ved første eller andet 'besøg' på stedet blev der fundet skeletrester. Også findestedet på et stejlt bakkehæld taler imod en sådan tolkning. Hvad fundene egentlig er udtryk for, er vanskeligt at gennemskue. Worsaae mente, at oldsagerne repræsenterede en metalarbejders forråd, men måske

kan fundet tolkes som en deponering af genstande brugt eller båret ved ceremonielle/kultiske handlinger. Der er således flere fine sølvskåle i skatten, og de menes blandt andet at have været anvendt i forbindelse med datidens rituelle måltider og offerfester. Under alle omstændigheder signalerer Lejreskatten det, som Lejre gennem middelalderens krøniker og sagaer blev kendt for: et kongeligt miljø.

Og forventningerne er til fulde indfriet i dag, hvor Lejre fremstår som en af de helt centrale lokaliteter i sen jernalder og vikingetid. Gravhøje og skibssætninger er de synlige monumenter fra Lejres storhedstid, og på de omgivende marker er der i de senere år udgravet bebyggelser med bygningskonstruktioner, der ikke giver de synlige fortidsminder noget efter i monumentalitet.

Den ældste af bebyggelserne ligger ved gården Fredshøj og kan dateres til 500-tallet. Her ligger en mindst 45 meter lang hal på toppen af en markant bakke, på hvis sydvendte skrånning der er blevet udgravet en stor ophobning af skørbrændte sten. Den tolkes som en hørg, der ifølge den norrøne litteratur er betegnelsen for et offersted.

I 600-tallet flyttedes bebyggelsen mod syd til området umiddelbart vest for den nuværende Gl. Lejre landsby. Her lå en hal, 'Lejrehallen', 48 meter lang, på bakketoppen med en stendynge/hørg ved foden af bakken. Den har indtaget en central position i bebyggelsen, hvori flere andre store bygninger indgår.

I skrivende stund udgraves atter nye store bygninger i Lejre. Den største er 60 meter lang og 10 meter bred og ligger blot 100 meter nord for Lejrehallen. Om den og de øvrige nyfundne haller er samtidige med Lejrehallen, må udgravningsresultaterne vise, men med disse kolossale bygningsværker fra vikingetiden kan man fra arkæologisk hold næppe komme kongsgård og kultsted nærmere – altså alt det eventyrlige, der berettes om i krøniker og sagaer, men som alene ud fra de skriftlige kilder ikke kan bevises.

Gennem næsten 500 år var Lejre måske en kongelig residens. Stedets tidsmæssige kontinuitet er imponerende, og man kunne ønske sig, at man havde et indblik i den lange række af ejere. En af stedets grundlæggere blev gravlagt omkring 650 i Grydehøj, der ligger ved skibssætningerne øst for Gl. Lejre. Her har en arkæologisk udgravning i den store gravhøj afsløret de brændte rester af en fornem person, der bl.a. havde været iklædt en guldindvævet dragt.

Nedlæggelsen af Lejreskatten i bakkeskrånningen omkring år 1000 markerede afslutningen på Lejres storhedstid. De nye magthavere, kongen og kirken, etablerede sig i Roskilde med en ny tids skikke. Lejre forsvandt, men blev ikke glemt takket være Saxo og hans samtidige. Men først med fundet af Lejreskatten en efterårsdag i 1850 fik en senere eftertid syn for sagn.